

ZKUŠENOSTI S AYAHUASKOU V EVROPĚ – MOTIVACE, MOŽNÉ PŘÍNOSY A RIZIKA

Veronika Kavenská, Šárka Vosáhlová

Abstrakt

Příspěvek se zabývá zkušenostmi českých participantů ayahuaskových obřadů konajících se v rámci Evropy. V souvislosti s rozvojem tzv. duchovního turismu vyhledávají některé osoby zkušenosti s halucinogenní liánou ayahuaskou, kterou užívají v rámci tzv. ayahuaskového obřadu obvykle pod vedením „šamana“ ze zemí Jižní Ameriky. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaká je motivace participantů k účasti na těchto sezeních, jak obřady v evropských zemích probíhají, jaké jsou psychické prožitky účastníků a v neposlední řadě jak danou zkušenost hodnotí. Jedná se o kvalitativní výzkum, výzkumný soubor tvořilo 20 respondentů z ČR. Výsledky přináší základní vhled do zkoumané problematiky - rozlišují několik kategorií motivace účastníků, popisují průběh rituálu, včetně jeho organizační složky, a vypovídají o psychickém prožitku účastníků. Přestože respondenti vypovídají pouze o pozitivních zkušenostech, je třeba brát v úvahu rizika spojená s tímto jevem.

Klíčová slova: halucinogeny, ayahuasca, duchovní turismus

AYAHUASCA EXPERIENCES IN EUROPE – MOTIVATION, POTENTIAL BENEFITS AND DANGER

Abstract

The study is about experiences of Czech participants of the Ayahuasca sessions taking place in Europe. Owing to the expansion of spiritual tourism, some people seek the experience with the hallucinogenic vine Ayahuasca in particular. This plant is used during Ayahuasca sessions, usually led by a shaman coming from South America. The purpose of the research of this work is to investigate the motivations of the participants, the form of ceremonies taking place in Europe, mental experience of the participants, and last but not least how they evaluate their experience. It is a qualitative research. The research file consists of twenty participants. The results bring a fundamental insight into this problem – involving several categories of motivation, describing the ceremony, including its organization part, and illustrating mental experience of the participants. Although the participants mentioned only positive experiences, it is necessary to take into consideration the risk associated with this phenomenon.

Keywords: *halucinogens, ayahuasca, spiritual tourism*

Došlo do redakce: 29. 5. 2013

Schváleno k publikaci: 27. 11. 2013

V souvislosti s šířením informací napříč kontinenty a napříč kulturami se rozšiřuje i spektrum oblastí, které přímo či nepřímo ovlivňují práci psychologa a které vstupují do oboru psychologie jako takového. Jednou z těchto oblastí je i tradiční medicína Jižní Ameriky, u nás často ne úplně správně označovaná jako šamanismus. Ačkoliv se tento jev může jevit české psychologii jako poněkud vzdálený až exotický, výsledky našeho průzkumu nasvědčují tomu, že s ním mají zkušenosti mnozí z Čechů a že tyto zkušenosti zásadně ovlivnily jejich život.

Teoretické východisko

Současným trendem na Západě je nárůst zájmu o různé nezápadní formy léčení a spirituality (Lewis, 2009). V posledních desetiletích vzrostl zájem laické i odborné veřejnosti o šamanismus, zejména v souvislosti s bádáním vědců jako jsou Lévi-Strauss, Mircea Eliade a Michael Harner, rozvojem psychedelického hnutí a popularizačním dílem Carlose Castanedy. Vzhledem k tomu, že je tento jev stále ještě živý a aktuální zejména v zemích Jižní Ameriky, mnoho lidí směřuje svou pozornost tímto směrem a podniká cesty na jihoamerický kontinent za účelem sebepoznání a léčby. Tento jev, označovaný jako šamanský turismus, je natolik rozšířený, že je mu již 20 let věnován výzkumný zájem antropologů a jiných odborníků.

O šamanském turismu se poprvé zmiňuje Dobkin de Rios (1994) jako o jevu pozorovaném od 80. let, kdy šarlatáni přivádějí lidi ze západního světa na cesty do peruánské, ekvádorské či brazilské Amazonie, aby se účastnili sezení s ayahuaskou¹. Tento druh turismu vzrostl v posledních letech, mimo jiné v důsledku šíření populárních i odborných informací o tradiční medicíně a využívání rostlin k léčbě a díky levným nákladům na cestování (Homan, 2011). Podle některých odborníků (Dobkin de Rios, Rumrill, 2008; Fotiou, 2010) představuje tento druh praktik vážná rizika.

V amazonských městech se někteří muži střední třídy stávají „instantními“ tradičními léčiteli, aniž by podstoupili období učení se, nemají žádné učitele a vedou sezení bez jakékoliv kontroly a ochrany. To, zda své klienty poškodí či nikoliv, pak záleží spíše na souhře náhod. Dobkin de Rios a Rumrill (2008) provedli rozhovory s 26 „neošamany“ („samozvaní“ šamani bez předchozího učení a procesu iniciace) a došli k závěru, že „mnozí z těchto domnělých šamanů jsou lidé bez zkušenosti, se sociopatickými tendencemi, kteří nemají osobní kapacitu, přípravu ani osobnostní strukturu vhodnou pro tento typ práce“ (Dobkin de Rios, Rumrill, 2008, s. 88). Nejedná se o curanderos², nýbrž o obchodníky s rostlinnými halucinogeny. Tito „neošamani“ nevědí, jak léčit, a nedokážou diagnostikovat nemoci, se kterými za nimi jejich klienti přicházejí. To může být velmi rizikové zejména v případě, pokud takového „šamana“ vyhledají osoby s vážnými zdravotními problémy. Náročná léčba mnohdy spojená s přerušením užívání léků pak může vést k vážným zdravotním komplikacím a v nejzávažnějších případech dokonce k úmrtí.

Na psychické úrovni mohou být následkem tohoto druhu zkušenosti v lepším případě skeptický pohled na účinnost tradiční domorodé medicíny, v horším případě však i závažné psychické problémy (zmatenost, deprese, psychotické stavy, aj.). Byly popsány i případy „zbláznění se“ nebo úmrtí v důsledku podání toxických rostlin (zejména ze skupiny lilkovitých) neoprávněnou osobou (informace získané v terénu v místech známých jako centra šamanského turismu autorkou práce). B. J. Owen (2006) hovoří také o případech znásilnění nebo jiného psychického či fyzického zneužití osob, které tyto „šamany“ navštívily. M. Fotiou (2010) upozorňuje na další negativní aspekt tohoto fenoménu - turistický šamanismus komercializuje domorodou spiritualitu a degraduje amazonské tradice.

Na druhou stranu někteří autoři (např. Krippner, Sulla, 2011; Owen, 2006; Winkelman, 2007; Fotiou, 2010) upozorňují na benefity, které snadná dostupnost jihoamerického léčitelství, konkrétně pak

¹ Ayahuasca – silný rostlinný halucinogen užívaný v tradičním léčitelství amazonské oblasti.

² Curanderos – jihoamerický léčitel, u nás označován jako „šaman“.

ayahuaskových rituálů přináší pro společnost – jsou jimi rozvoj duchovní stránky (spirituality), léčba psychických a fyzických obtíží, zájem o peruánské kulturní dědictví, rozvoj ekologického myšlení či vzájemné obohacování kultur. Dochází ke zlepšení mezilidských vztahů a vztahu k sobě (Kavenská, 2012). Mění se prožívání života těchto lidí a jeho kvalita (Harris, Gurel, 2012). Mnozí z lidí, kteří tyto „neošamany“ navštěvují, přicházejí se „zdravou“ motivací jako například touhou po spirituálním rozvoji, touhou porozumět přírodě a vyšší realitě, vyléčit své somatické či psychické onemocnění, porozumět sami sobě, objevit v sobě životní smysl nebo najít cestu k řešení svých životních problémů. Jedná se také o prostředek, který může napomoci západnímu světu udržet alespoň minimální kontakt s tradiční spiritualitou, jakožto protipól k převažujícímu agnosticizmu a ateismu postmoderní doby (Winkelman, 2007).

Turistický šamanismus tedy přináší benefity ale i určitá rizika. Umožňuje rozvíjet lidem spiritualitu a nabízí alternativu k „západní“ medicíně. Na druhou stranu však není možné kontrolovat oprávněnost osob pro výkon těchto léčitelských praktik ani úroveň nabízených služeb, což s sebou nese potenciální závažná rizika. Je třeba věnovat tomuto fenoménu pozornost, protože se díky němu stává ayahuasca fenoménem globálním a aktuálním pro všechny země a kultury (Luna, 2011).

Šamanismus

Definice pojmu šamanismu je nejednoznačná (Eliade, 1997). Důvodem je mimo jiné to, že se šamanismus stal v posledních době velmi populárním pojmem, o kterém bylo napsáno mnoho vědeckých i populárních prací, a na poli vědeckém stále probíhá diskuze o tom, co tento pojem zahrnuje, kam se vydat, aby se člověk setkal se „skutečným“ šamanem, nebo v jakém případě je vůbec možno tento termín použít (Luna, 2002).

Slovo šaman pravděpodobně vzniklo v jazyce Tunguzů na východní Sibiři a znamenalo „ten (ta), kdo ví“. Označovalo náboženského specialistu, který se dokáže dostat do transu a komunikovat s „duchy“ za účelem uzdravování, zajištění plodnosti, ochrany nebo provázení duší zemřelých (Bowie, 2008). Tento specialista bývá označován také jako medicinman, vegetalista nebo curandero (od slova „*curar*“ – léčit).

Nejdůležitější a hlavní úlohou šamana je léčení. Tradiční medicína Jižní Ameriky využívá k diagnostice a léčbě nemocí lokální rostlinné zdroje (Llamazares, Sarasola, 2003). Tyto rostliny jsou v pojetí amazonského šamanismu chápány jako „duchové-učitelé“ a je jim přisuzována schopnost „učit“ osoby, které je užívají, zejména prostřednictvím změněných stavů vědomí (Aedo, 2009). K léčbě nemoci dochází obvykle prostřednictvím změněných stavů vědomí léčitele, nemocného, případně obou dvou. Tato změna vědomí může být navozena různými způsoby, nejčastěji však za pomoci psychoaktivních rostlin, zejména halucinogenů (Luna, 2002, Schultes, Hofamn, 1996).

Ayahuasca

Jedním z halucinogenů, které jihoameričtí léčitelé využívají při své práci, je ayahuasca. Jedná se o liánu užívanou v kombinaci s dalšími rostlinami ve formě nápoje, který bývá označován stejným termínem jako samotná liána. Při přípravě ayahuaskového nápoje bývá liána ayahuasca (*Banisteriopsis caapi*) kombinována s řadou dalších rostlin, popsáno je až 30 druhů možných příměsí (Luna, 2002). Nejčastěji používanou kombinací je směs rostliny ayahuasky (*Banisteriopsis caapi*) a keře chacruny (*Psychotria viridis*). J. C. Callaway a kol. (1996) detekovali po požití ayahuaskového nápoje v krvi zdravých dobrovolníků mužů alkaloidy harmin, harmalin a tetrahydroharmin (TTH) a *N,N*-dimethyltryptamin (DMT). Obdobné složení potvrzují i další studie (in Luna, 2002). Zdrojem DMT v ayahuaskové směsi je chacruna. Některé výzkumy nasvědčují tomu, že je tato látka také přirozeně vylučována v našem mozku (v souvislosti se spánkovým cyklem, tvorbou snů, během mystických zážitků, během spontánní psychózy aj.) (Smythies a kol. in Narby, 2006; Luke, 2011). Chacruna užívaná

sama o sobě však nevytváří výraznější fyziologický nebo psychický efekt, protože je její účinek deaktivován žaludečním enzymem monoaminoxidázou (Narby, 2006). Rostlina ayahuasca poskytuje inhibitory této monoaminoxidázy (IMAO) – beta-karbolinové alkaloidy harmin, harmalin a tetrahydroharmin, díky nimž může být DMT orálně aktivní a účinkovat v těle (McKenna, Towers, Abbott, 1984). Tyto alkaloidy konzumované v dostatečně vysokých dávkách mají samy o sobě rovněž halucinogenní účinky – např. harmalin je halucinogenní v orálních dávkách 4 mg/kg (Naranjo, 1970). Obsah všech alkaloidů v ayahuasce je 0,95 % (Sánchez, 2001).

Účinky ayahuasky se obvykle projevují na fyzické i psychické úrovni. Není to ale pravidlem. Někdy pacienti pociťují účinky pouze na jedné z těchto úrovní nebo nemusí dokonce pociťovat žádný ze zjevných účinků (Mabit, Campos, Arce, 1992). Z fyzických příznaků jsou pozorovány pocity zimy nebo tepla, závrať, točení hlavy, bušení srdce, lehký třes, sucho v ústech, nevolnost, pocit slabosti, přecitlivělost, pocity fyzické pohody, mechanismy autoregulace – zvracení a průjem. Na psychické úrovni bývá popisována percepce barev, často živých a zářivých, vůní, světla, obrazů, zkřížená percepce (synestézie), disociace, zmatenost, změněné vnímání času a prostoru, uvědomění si, vybavení vzpomínek, pocit synchronicity, potřeba usmíření se se sebou samým a s druhými, emoční katarze, vize o sobě samém a o druhých, iniciační smrt. V oblasti spirituální respondenti referují o pocitu kosmického vědomí, spojení s transcendentem, pocitu úcty k životu a posvátnu aj. (Giove, 2002; Horák, 2010).

V současné době nacházíme řadu výzkumů věnujících se ayahuasce, její bezpečnosti, fyziologickým účinkům i možnostem psychoterapeutického využití. Tyto výzkumy mají různé designy, od drobných laboratorních studií až po rozsáhlý terénní výzkum (více in Kavenská, 2012).

Ayahuasca se stala téměř synonymem jihoamerického šamanismu a je také nejčastější formou, v jaké s ním lidé z Evropy a USA přicházejí do kontaktu. Někteří se vydávají na cestu za ayahuaskou na jihoamerický kontinent, jiní do sousedních evropských zemí, aby se zúčastnili ayahuaskového obřadu s hostujícím „šamanem“, obvykle jihoamerického původu.

Tradiční ayahuaskové obřady jsou značně různorodé a zahrnují mnoho rituálních procedur. Celý ayahuaskový rituál je prováděn podle posvátných tradic, od odříznutí liány přes přípravu nápoje až po výklad jednotlivých halucinací, a řídí se řadou obřadních nařízení a zákazů. V posledních letech se různorodost ayahuaskových rituálů ještě zvýšila v důsledku toho, že někteří curanderos pocházejí z různých zemí i různých kulturních tradic (Strassman a kol., 2010; Furst, 1996).

Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Realizovaný výzkum byl zaměřen na fenomén šamanského ayahuaskového turismu. Konkrétně jsou jeho předmětem ayahuaskové obřady probíhající v různých zemích Evropy. Cílem výzkumu bylo prozkoumat vybrané aspekty ayahuaskových obřadů u participantů z České republiky³. Konkrétně nás zajímalo:

- 1) Jaká je motivace českých účastníků ayahuaskových obřadů?
- 2) Jak ayahuaskové obřady probíhají?
- 3) Jaké změny u sebe účastníci po absolvování obřadu pozorovali?

Výzkumná otázka č. 1 byla zaměřena na motivaci účastníků ayahuaskových obřadů. Zajímalo nás, z jakého důvodu se rozhodli těchto obřadů zúčastnit, co od účasti očekávali.

Výzkumná otázka č. 2 pokrývala širokou oblast průběhu ayahuaskového obřadu. Tato oblast zahrnovala otázky týkající se navázání prvního kontaktu s realizátory obřadu, informovanosti o ayahuasce

³ Z etického důvodu (ochrana respondentů) neuvádíme konkrétní místa, kde se ayahuaskové obřady konaly.

a jejím použití, dále otázky zaměřené na materiální podmínky a okolnosti realizace obřadu (set a setting), průběh rituálu a v neposlední řadě také psychické prožitky účastníků.

Výzkumná otázka č. 3 zkoumala subjektivně vnímané změny u participantů ayahuaskových obřadů. Záměrně zde nebylo specifikováno, kterých specifických oblastí by se měly tyto změny týkat. Důvodem pro tuto volbu byla snaha ponechat větší prostor individualitě a variabilitě těchto zkušeností a vyhnout se případnému ovlivnění respondentů limitující či návodnou otázkou.

Použitá metodologie

Pro potřeby studie byl zvolen kvalitativní design, konkrétně polostrukturované rozhovory skládající se z devatenácti otevřených i uzavřených otázek. Otázky rozhovoru byly rozděleny do tří skupin (1. motivace účastníků a očekávání, 2. průběh obřadu – informovanost, organizace, psychické prožitky, 3. přínos zkušenosti).

Výzkum byl realizován v období listopad 2012 – březen 2013. Výběr vzorku probíhal metodou sněhové koule (Breakwell et al., 1995, in Ferjenčík, 2010), dále se jednalo o výběr na základě dobrovolnosti (Hendl, 2009). První kontakty byly získány na základě uveřejnění oznámení na internetových serverech věnující se zkoumané problematice, popřípadě respondenti sami oslovili realizátory výzkumu (např. na základě jejich předchozích publikací v časopisech a jiných médiích). Respondenti, kteří se do výzkumu zapojili, potom poskytovali další kontakty. Rozhovory probíhaly na různých místech v místě bydliště respondentů, délka rozhovoru byla v rozmezí 25 minut až 1 hodiny, nejčastěji to bylo 40 minut.

Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvořilo 20 respondentů (13 mužů, 7 žen), kteří se minimálně jedenkrát zúčastnili obřadu s ayahuaskou. Základní charakteristiku výzkumného souboru shrnuje následující tabulka.

Tab. č. 1: Základní charakteristika výzkumného souboru

Č.	Gender	Věk	Vzdělání	Povolání	Kraj	Rok účasti na obřadu	Počet absolvovaných obřadů
1	žena	30	VŠ	překladatelka	Jihomoravský	2010	2
2	muž	29	SŠ	kovář	Ústecký	2012	6
3	žena	28	SŠ	baristka	Moravskoslezský	2011-2012	11
4	muž	27	VŠ	lektor vzdělávacích akcí	Praha	2010-2012	6
5	muž	23	SŠ	student	Pardubický	2011	3
6	muž	36	SŠ	zahradník	Praha	2009-2012	25
7	žena	21	SŠ	student	Praha	2011-2012	5
8	muž	23	VŠ	student	Praha	2012	5
9	žena	29	SŠ	lektorka jógy	Středočeský	2011-2013	25
10	muž	33	SŠ	kuchař	Japonsko	2011	11
11	muž	26	VŠ	specialista pro životní prostředí	Středočeský	2011-2012	5
12	muž	36	ZŠ	technik	Moravskoslezský	2008-2013	100

13	muž	42	VŠ	ředitel obl. služeb	Královéhradecký	2012-2013	6
14	muž	42	SŠ	soukromý podnikatel	Královéhradecký	2009-2013	130
15	muž	36	VOŠ	obchodní manažer	Královéhradecký	2010-2012	20-25
16	žena	30	VŠ	nezaměstnaná	Praha	2010-2012	4
17	žena	33	VŠ	personalistka	Praha	2011	1
18	muž	28	VŠ	řídící činnost ve firmě	Jihomoravský	2011	1
19	žena	32	VŠ	architektka	Praha	2011	3
20	muž	24	VŠ	student	Olomoucký	2013	1

Metody zpracování dat

Rozhovory byly nahrávány na diktafon, poté byl proveden doslovný přepis zvukového záznamu. Následovalo přiřazení jednotlivých odpovědí všech respondentů k výzkumným otázkám, které sytí. Odpovědi respondentů byly utříděny a kódovány (Hendl, 2008). V některých případech (u výzkumných otázek č. 1 a č. 3) pak bylo možné identifikovat kategorie vypovídající o jednotlivých zkoumaných okruzích (Ibid). V případě výzkumné otázky č. 2 byly zkušenosti respondentů natolik variabilní, že jsme se rozhodly zpracovat je pomocí metody prostého výčtu a popisu stávající situace.

Výsledky

1. Motivace účastníků

Při analýze dat jsme rozlišily celkem pět kategorií motivace pro účast na ayahuaskovém obřadu.

Tab.č.2: Primární motivace účastníků

Motivace účastníků	
Seberozvoj	7
Psychický problém	6
Sebepoznání a léčení duše	5
Další zkušenost s psychedeliky	1
Zvědavost	1

První kategorií je **Seberozvoj** (7), spolu s Psychickým problémem jde o nejčetnější kategorii. Účastníci v této kategorii uváděli, že ayahuaskovou zkušenost brali jako další možnost práce na sobě, jako další cestu seberozvoje a sebezkušenosti. Nejvíce používaná slova k popisu této motivace byla: seberozvoj, sebezkušenost, rozšíření vědomí.

Následující kategorií je již zmiňovaný **Psychický problém** (6). Zde účastníci popisovali konkrétní problém (např. rozchod s partnerem, absence životního smyslu aj.) a jejich záměrem bylo tento problém řešit. Ze šesti lidí spadajících do této kategorie využívají dva odbornou psychologickou službu.

Další kategorií je **Sebezpoznání a léčení duše** (5). Tato kategorie úzce souvisí s kategorií Seberozvoj, navíc však obsahuje prvek léčení duše, či jinými slovy nazýváno: „*něco si vyřešit, s něčím pomoci*“. Na rozdíl od kategorie Psychický problém není vyřešení nějakého intrapersonálního či interpersonálního problému primární motivace, hlavní cíl.

Předposlední kategorie je nazvána **Další zkušenost s psychedeliky** (1). Tuto kategorii sytí pouze jeden respondent, který přímo vypověděl: „...*v té době jsem to ještě bral jako možnost seznámit se s dalším psychedelikem, rozšířit si zkušenost.*“

Poslední kategorie je **Zvědavost** (1). Jako svou primární motivaci uvedl Zvědavost pouze jeden respondent, ale další čtyři jí také zmínili, nejčastěji v doprovodu s kategorií Seberozvoj. Popisovali zájem o šamanismus, indiánskou kulturu, práci s rostlinami a způsob vedení obřadu.

2. Průběh ayahuaskových obřadů

V rámci výzkumu jsme se setkaly s účastníky, kteří byli na ceremonii celkem u jedenácti různých pořadatelů, proto byly i odpovědi na tuto část výzkumné otázky značně různorodé. Pokoušíme se je tedy prezentovat v celé jejich šíři.

První fází ayahuaskového obřadu je **navázání kontaktu s jeho organizátory**. Účastníci byli tedy nejprve dotazováni, jak se dozvěděli o ayahuasce a o obřadech s ayahuaskou. Devět z nich čerpalo informace o ayahuasce z *internetu*. Většina se o obřadech dozvěděla *skrze své známé*, kteří se ayahuaskové ceremonie již zúčastnili. Prostřednictvím svých známých se dostali ke kontaktu na pořadatele. U tří respondentů byli známými, od kterých se o obřadu dozvěděli, přímo samotní pořadatelé.

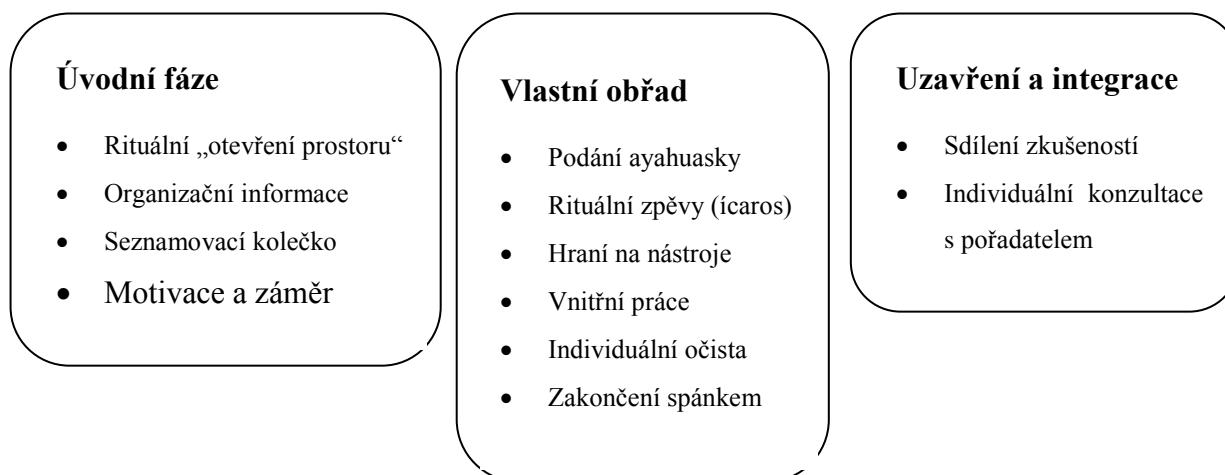
Následná komunikace probíhala prostřednictvím *e-mailů*, případně telefonátů. Pouze dva pořadatelé vyžadovali před účastí na obřadu *osobní setkání*, které probíhalo *skupinově*. Někteří vyžadovali *vyplnění dotazníku* týkajícího se zdravotního a psychického stavu a záměru daného účastníka. *Záměr* zjišťovali téměř všichni pořadatelé těsně před začátkem ceremonie, kdy si účastníci sedli do kruhu, pořadatel jim sdělil, jak bude obřad probíhat, co mohou a co nemohou čekat a poté byl prostor na to, aby se každý účastník představil a řekl svůj záměr. Všichni účastníci obdrželi *informace ohledně diety* a všichni i tato doporučení dodrželi.

Co se týče **organizačních podmínek** ayahuaskových obřadů, zaměřily jsme naši pozornost na místo, kde se obřady konaly a počet účastníků ve skupině. *Místo*, kde se ceremonie konala, bylo velmi variabilní - nejčastěji v rodinném domě nebo venku v přírodě (na zahradě, na louce, v lese), dále také v teepee, v jurtě a na jiných místech. Variabilní byl i počet účastníků a jejich věkové rozpětí. *Z hlediska počtu účastníků* lze pořadatele rozdělit na tři skupiny. V první skupině se počet účastníků pohyboval v rozmezí 8-12 lidí. V druhé skupině byl počet účastníků 20 až 25 lidí. V posledním případě se jednalo o velké skupiny s počtem 30-50 účastníků. *Věkové rozmezí* účastníků bylo dle odhadu respondentů cca od 8 do 70 let.

Ačkoliv měli respondenti zkušenosti s celkem jedenácti různými pořadateli, vlastní **průběh ayahuaskových obřadů** byl popisován velmi podobně. Výjimku tvořily pouze obřady vycházející z brazilských synkretických náboženství, tedy církví, které užívají ayahuasku jako součást bohoslužby (např. Porta do Sol, Santo Daime), kde je rituál veden na základě přesně stanovené náboženské liturgie.

Na základě výroků respondentů lze tedy popsat následující průběh obřadu. Podle instrukcí, které účastníci dostanou hned po příjezdu, se v určitou dobu sejdou v rituální místnosti, kde dojde k „rituálnímu otevření prostoru“ (za zpěvu *ícaros*⁴, vykuřování tabákem, případně oslovování jednotlivých elementů). Poté pořadatel poskytne organizační informace (průběh obřadu, působení ayahuasky, doporučené chování aj.). Následuje „seznamovací kolečko“ (představení, motivace k účasti na sezení). Se západem slunce se začíná podávat ayahuasca. Dávkování je individuální dle rozhodnutí pořadatele. Po požití ayahuasky se zhasne světlo a čeká se na začátek jejího působení. Obřad je doprovázen hraním na různé nástroje, zpěvem, výjimečně i tancem. Účastníci zůstávají většinu času každý na svém místě (v sedě nebo vleže na podložce) a věnují se v tichosti individuální vnitřní práci. Podle potřeby konkrétního účastníka může být v průběhu obřadu podána další dávka ayahuasky. Někteří pořadatelé/šamani nabízí během obřadu „individuální očistu“ („léčbu“) za pomoci rituálních zpěvů, okuřování tabákem a dalších forem práce s energetickým tělem. U obřadu je kromě pořadatele/šamana účasten ještě jeho pomocník či pomocníci. Obřad obvykle trvá až do rána, kdy lidé postupně v rituálním kruhu usínají. Následující den probíhá sdílení zkušeností. Všichni respondenti uvádějí možnost konzultovat svůj prožitek individuálně přímo s pořadatelem/šamanem. Všichni účastníci měli v pořadatele důvěru.

Obr. č. 1: Průběh ayahuaskového obřadu

Psychické prožitky účastníků byly velmi rozmanité a individuální. Všichni účastníci však popisovali, že nějaké prožitky měli a tyto prožitky charakterizovali jako intenzivní a subjektivně významné. Pokusily jsme se identifikovat šest základních typů zkušeností, které byly účastníky uváděny. Jsou jimi:

- 1) *Obrazové vize* – intenzivní barevné obrazy s různými motivy (symbolicky zobrazená témata z vědomí či osobního nevědomí respondenta, případně z kolektivního nevědomí, vzpomínky z osobní historie, motivy z nočních snů respondenta aj.)
- 2) „*Aha*“ *momenty* – objasnění a pochopení některých problémů
- 3) *Vhledy* – uvědomění si souvislostí mezi situacemi (zejména mezi situacemi z osobní historie a aktuálním prožíváním, případně opakováním těchto vzorců), vhledy do fungování aktuálních vztahů respondenta aj.

⁴ *Ícaros* – rituální léčebné písně

- 4) *Dialog s rostlinou* – subjektivní pocit komunikace s rostlinou formou vnitřního dialogu, případně obrazů, někdy také popisována komunikace s „duchem“ rostliny
- 5) *Desidentifikace* – subjektivní pocit oddělení se od svého vědomí a vědomého Já
- 6) *Pocitové vnímání* – zesílené prožívání emocí (pozitivních i negativních)

3. Subjektivně vnímané změny

Sedmnáct účastníků pozorovalo po absolvování obřadu ve svém životě změny. Pouze tři uvedli, že nemají pocit, že by je tato zkušenost změnila – vypovídají však, že je i přesto obohatila a že nyní vidí věci z jiného úhlu pohledu. Čtyři účastníci popisují, že byl tento zážitek zlomem v jejich životě, že se jejich život po absolvování ceremonie změnil o sto procent.

Subjektivně vnímané změny účastníků lze rozdělit do několika základních kategorií:

- **Změna životního postoje a základního prožívání** - účastníci nejčastěji uváděli, že jim tato zkušenost přinesla vnitřní klid, lepší spojení se životem (žijí svůj život vědoměji), že začali žít více “tady a teď”. Někteří účastníci uvedli, že se jim dostalo poznání toho, že všechno se všim souvisí a že náhoda neexistuje.
- **Hlubší poznání sama sebe** – respondenti vypovídají, že sami sebe lépe znají, více rozumí některým svým pocitům a reakcím, jsou si vědomi toho, kým jsou, jsou sami se sebou v užším kontaktu, jsou schopni hlubší sebereflexe.
- **Zlepšení vztahů s druhými** – zlepšení vztahů s rodinou, partnerských vztahů, přátelských vztahů, nové způsoby fungování ve vztazích, opuštění zraňujících či destruktivních vztahů, pozitivní zpětná vazba od blízkých osob týkající se jejich vztahu.
- **Zbavení se psychických bloků** - především u účastníků, kteří spadali do kategorie „Psychický problém“, došlo dle jejich subjektivního názoru k postupným pozitivním změnám jejich stavu.
- **Přívál nové energie** – účastníci popisovali pocit nárůstu vnitřní energie a síly, novou motivaci do života.

Obr. č. 2: Subjektivně vnímané změny po absolvování obřadu s ayahuaskou

Jedna respondentka také zaznamenala pozitivní vliv na svou uměleckou tvorbu, uvedla, že začala více tvořit. Několik účastníků se shoduje na tom, že se jim změny v životě začaly dít už od chvíle, kdy se rozhodli, že na ayahuaskový obřad půjdou.

Diskuze a závěr

Cílem výzkumu bylo prozkoumat vybrané aspekty ayahuaskových obřadů u participantů z České republiky. Podařilo se nám popsat motivaci účastníků těchto sezení, organizační i prožitkovou stránku rituálu a vliv této zkušenosti na následující život participantů. Jsme si vědomy faktu, že tento výzkum slouží pouze k základní orientaci ve zkoumané problematice a že je nyní třeba proniknout do tématu hlouběji a specifičtěji se zacílením na určité konkrétní aspekty.

Mezi hlavní limity našeho výzkumu patří relativně nízká reprezentativnost vzorku, který byl vybrán metodou sněhové koule a samosběrem, což může výzkumná zjištění značně limitovat (např. jsme nepostihly subjekty s izolovanou zkušeností nevázanou na větší organizovanou skupinu, osoby s negativní zkušeností a tedy potenciálně demotivované ke komunikaci o zkoumaném tématu a ke kontaktu s dalšími participanty atd.). Dalším limitem výzkumu je to, že se vždy jedná o subjektivní pohled daného jedince a že data vypovídají pouze o tom, co daný jedinec explicitně vyjádřil. Nemáme tedy možnost postihnout jevy, o kterých jedinec mluvit nechtěl, nebo si je neuvědomoval. Tento limit se může nejvíce projevit u třetí výzkumné otázky týkající se přínosu dané zkušenosti a pozorovaných změn.

Výsledky první části výzkumu týkající se motivace účastníků korespondují s výsledky americké studie Harisse a Gurela (2012), kteří uvádějí, že nejčastější motivací účastníků je osobní či spirituální růst. Tato studie je ve svém záměru podobná našemu výzkumu, neboť se zaměřila na osoby, které požily ayahuasku na území USA. Druhá část výzkumu se zabývala průběhem obřadů v Evropě. Zde se námi zjištěné výsledky shodují s teoretickými poznatky (Luna, 2002, Strassman a kol., 2010), můžeme tedy usuzovat na to, že obřady v Evropě mají podobný průběh jako v Jižní Americe. Tato skutečnost je dána i tím, že pořadatelé, kteří v Evropě ceremonie nabízejí, buď prošli „šamanským výcvikem“ v Jižní Americe, nebo jsou domorodými amazonskými šamany. Třetí část výzkumu se soustředila na změny, které účastníci u sebe po absolvování obřadu pocítili. Odpovědi na tuto výzkumnou otázku se opět shodují s výsledky jiných výzkumů (Hariss, Gurela, 2012, Barbosa, Giglia, Dalgalarondo, 2005, Winkelman, 2007, Kavenská, 2012).

Na závěr lze konstatovat, že ayahuaskové obřady jsou v rámci Evropy aktuálním a rozšířeným jevem. Ačkoliv jejich účastníci, kteří se zúčastnili našeho výzkumu, vypovídají pouze o pozitivních zkušenostech a pozitivním dopadu na další život, je třeba mít na paměti i rizika s tímto jevem spojená. Těmito riziky mohou být především nedostatečná kvalifikace osob vedoucích rituál, riziková osobnostní struktura participantů a nedostatečná informovanost laické i odborné veřejnosti.

Literatura

- Aedo, F. N. C. (2009). *Contribución de los estados modificados de conciencia facilitados por la experiencia con Ayahuasca en la rehabilitación de drogdependientes de la comunidad terapéutica Takiwasi* [Contribution of the altered stades of consciousness facilitated by the experience with Ayahuasca in the drugdependents rehabilitation in the therapeutic community Takiwasi]. Unpublished master's thesis. Universidad de Chile, Santiago, Chile.
- Barbosa, P. C. R., Giglio, J. S., & Dalgalarondo, P. (2005). Altered States of Consciousness and Short-Term Psychological After-Effects Induced by the First Time Ritual Use of Ayahuasca in an Urban Context in Brazil. *Journal of Psychoactive Drugs*, 37(2), 193-201.
- Bowie, F. (2008). *Antropologie náboženství*. Praha: Portál.

- Callaway, J. C., Raymon, L. P., Hearn W. L., McKenna D. J., Grob, Ch. S., Brito, G. S., et al. (1996). Quantitation of *N,N*-dimethyltryptamine and hamala alkaloids in human plasma after oral dosing with ayahuasca. *Journal of Analytical Toxicology*, 20, 492-497.
- Dobkin de Rios, M. (1994). Drug Tourism in the Amazon. *Anthropology of Consciousness*, 5(1),16-19.
- Dobkin de Rios, M., & Rumrill, R. (2008). *A hallucinogen tea, laced with controversy*. London: Praeger Publishers.
- Eliade, M. (1997). *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*. Praha: Argo.
- Fotiou, M. (2010). *From medicine men to day trippers: Shamanic tourism in Iquitos, Peru*. Unpublished dissertation. University of Wisconsin-Madison, USA.
- Furst, P. T. (1996). *Halucinogeny a kultura*. Praha: DharmaGaia a Ma'a.
- Giove, R. (2002). *La liana de los muertos al rescate de la vida* [Vine of dead like redemption of the life]. Tarapoto: Takiwasi.
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.
- Hariss, R., & Gurel, L. (2012). A Study of Ayahuasca Use in North America. *Journal of Psychoactive Drugs*, 44(3), 209-215.
- Homan, J. E. (2011). *Charlatans, Seekers, And Shamans: The Ayahuasca Boom in Western Peruvian Amazonia*. Unpublished master's thesis. University of Kansas, USA.
- Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2009). *Přehled statistických metod. Analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál.
- Horák, M. (2010). *Případ Takiwasi*. Nepublikovaná disertační práce. Praha: Univerzita Karlova.
- Kavenská, V. (2012). *Léčba v centru Takiwasi a její vliv na proces formování vztahu k sobě*. Nepublikovaná disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Krippner, S., & Sulla, J. (2011). SpiritualContent in Experiential Reports from Ayahuasca Sessions. *NeuroQuantology*, 9(2), 333-350.
- Llamazares, A. M., & Sarasola, C. M. (2003). Principales plantas sagradas de Sudamérica [The principal sacred plants of South America]. *Butlletí Informatiu. Revista de Etnopsicologia* (Societat d'Etnopsicologia Aplicada i Estudis Cognitius), 2, 9-22.
- Lewis, S. E. (2009). Ayahuasca and Spiritual Crisis: Liminality as Space for Personal Growth. *Anthropology of Consciousness*, 19(2), 109-133.
- Luke, D. (2011). Discarnate entities and dimethyltryptamine (DMT): Psychopharmacology, phenomenology and ontology. *Journal of the Society for Psychical Research*, 75, 26-42.
- Luna, L. E. (2002). *Vegetalismo. Šamanismus mezi mestickým obyvatelstvem peruánské Amazonie*. Praha: DharmaGaia.
- Luna, L. E. (2011). Indigenous and mestizo use of ayahuasca. An overview. In R. G. Dos Santos (Ed.), *The Ethnopharmacology of Ayahuasca*. Kerala: Transworld Research Network.
- Mabit, J., Campos, J., & Arce, J. (1992). Consideraciones acerca del brebaje ayahuasca y perspectivas terapéuticas [Considerations about the beverage ayahuasca and therapeutic perspectives]. *Revista de Neuro-Psiquiatría*, 55, 188-131.
- McKenna, D. J., Towers, G. H. N., & Abbott, F. (1984). Monoamine Oxidase Inhibitors in South American Hallucinogenic Plants: Tryptamine and beta-Carboline Constituents of Ayahuasca. *Journal of Ethnopharmacology*, 10, 195-223.
- Narby, J. (2006). *Kosmický had*. Praha: Rybka Publishers.

Owen, B. J. (2006). *Marketing mysticism and the purchase of pilgrimage: The rise of spiritual tourism in Cusco and Iquitos, Peru*. Unpublished doctoral dissertation. University of Arizona, USA.

Riba, J., Valle, M., Urbano, G., Yritia, M., Morte, A., & Barbanoj M. R. (2003). Human pharmacology of Ayahuasca: Subjective and cardiovascular effects, monoamine metabolite excretion, and pharmacokinetics. *The Journal of Pharmacology and Experimental Therapeutics*, 306, 1, 73-83. Dostupné na WWW: <<http://jpet.aspetjournals.org/content/306/1/73.full.pdf+html>>.

Sánchez T. Y. (2001). *Estudio químico de la liana ayahuasca (Banisteriopsis Spruce ex. Grisbach Morton)* [The chemical study of the ayahuasca vine]. Unpublished master's thesis, Universidad nacional de Ingeniería, Lima, Peru.

Schultes, R. E., & Hofmann, A. (1996). *Rostliny bohů. Jejich posvátná, léčebná a halucinogenní moc*. Praha: Mat'á.

Strassman, R. a kol. (2010). *Vnitřní cesty do vnějšího vesmíru*. Praha: Dybbuk.

Winkelman, M. (2007). Alternative and traditional medicine approaches for substance abuse programs: a shamanic perspective. *International Journal of Drug Policy*, 12 (4), 337-351.

O autorkách

PhDr. Veronika Kavenská, Ph.D. působí jako odborná asistentka na Katedře psychologie FF UP v Olomouci. Věnuje se výzkumu užívání halucinogenu ayahuasky a jevům s ním spojeným. Zároveň působí jako školní psycholog na základní škole. Je frekventantkou psychoterapeutického výcviku České společnosti pro analytickou psychologii.

Kontaktní údaje:

Adresa: Katedra psychologie FF UP, Vodární 6, 779 00 Olomouc
E-mail: veronika.kavenska@gmail.com

Šárka Vosáhlová studuje 4. rokem psychologii na Katedře psychologie FF UP v Olomouci. Výzkumu šamanského turismu se věnovala v rámci své bakalářské práce.

Kontaktní údaje:

Adresa: Katedra psychologie FF UP, Křížkovského 10, 779 00 Olomouc

Kavenská, V., Vosáhlová, Š. (2013). Zkušenosti s ayahuaskou v Evropě – motivace, možné přínosy a rizika. *E-psychologie* [online], 7, 4, 28-39 [cit. vložít datum citování]. Dostupný z WWW: <http://e-psycholog.eu/pdf/kavenska_vosahlova.pdf>. ISSN 1802-8853.